

**PEDAGOGIK KATEGORIYALAR VA ULARNING TIBBIY TA'LIMDAGI
NAMOYON BO'LIH XUSUSIYATLARI: NAZARIY VA AMALIY TAHLIL**

Sahiyeva Matluba Toshpo'lat qizi

Department of Social and Humanitarian Sciences, Associate Professor

(PhD), Termez Branch of Tashkent State Medical University.

E – mail: matlubasahiyevattatf@gmail.com

Sayidova Shaxnoza Shahridin qizi

Termez Branch of Tashkent State Medical University,

1st-year Master's Student in "Therapy's.

E – mail: shaxnozasaidova82@gmail.com

**PEDAGOGICAL CATEGORIES AND THEIR FEATURES OF
MANIFESTATION IN MEDICAL EDUCATION**

Abstract

This article provides a comprehensive analysis of the main categories of pedagogy – education, upbringing, and teaching – from the perspective of modern pedagogical theories. The study examines competency-based education, the constructivist learning model, and the processes of clinical thinking formation. The integrative nature of pedagogical categories in medical education, namely the combination of knowledge, practical skills, and professional values, is substantiated. The results indicate that the integration of pedagogical categories with modern approaches significantly enhances the effectiveness of medical education.

Keywords: pedagogy, pedagogical categories, competency, constructivism, medical education, clinical thinking, didactics, problem – based learning (PBL), simulation – based learning

**ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ КАТЕГОРИИ И ОСОБЕННОСТИ ИХ
ПРОЯВЛЕНИЯ В МЕДИЦИНСКОМ ОБРАЗОВАНИИ**

Аннотация

В данной статье проводится комплексный анализ основных категорий педагогики – обучения, воспитания и образования – с позиции современных педагогических теорий. В исследовании рассматриваются компетентно – ориентированный подход, конструктивистская модель обучения, а также процессы формирования клинического мышления. Обоснован интегративный характер педагогических категорий в медицинском образовании, включающий единство знаний, практических навыков и профессиональных ценностей. Результаты показывают, что интеграция педагогических категорий с современными подходами значительно повышает эффективность медицинского образования.

Ключевые слова: педагогика, педагогические категории, компетенция, конструктивизм, медицинское образование, клиническое мышление, дидактика, проблемно – ориентированное обучение (PBL), симуляционное обучение

Annotatsiya

Mazkur maqolada pedagogikaning asosiy kategoriyalari – ta’lim, tarbiya va o’qitish tushunchalari zamonaviy pedagogik nazariyalar nuqtai nazaridan kompleks tahlil qilinadi. Tadqiqotda kompetensiyaga asoslangan yondashuv, konstruktivistik ta’lim modeli hamda klinik fikrlashni shakllantirish jarayonlari o’rganildi. Tibbiy ta’limda pedagogik kategoriyalarning integrativ xarakteri, ya’ni bilim, amaliy ko’nikma va kasbiy qadriyatlarning uyg’unligi asoslab berildi. Natijalar shuni ko’rsatadiki, pedagogik kategoriyalarni zamonaviy yondashuvlar bilan uyg’unlashtirish tibbiy ta’lim samaradorligini sezilarli oshiradi.

Kalit so’zlar: pedagogika, pedagogik kategoriyalar, kompetensiya, konstruktivizm, tibbiy ta’lim, klinik tafakkur, didaktika, PBL, simulyatsion o’qitish

Kirish. Pedagogika fanining asosiy kategoriyalari insonni o’qitish va tarbiyalash jarayonining nazariy asosini tashkil etadi. Zamonaviy ilmiy adabiyotlarda pedagogik kategoriyalar nafaqat nazariy tushuncha, balki amaliy ta’lim tizimini loyihalashning metodologik asosi sifatida qaraladi. Lev Vygotsky, Jean Piaget va John Dewey kabi olimlarning ishlari pedagogik kategoriyalarning rivojlanishida muhim rol o’ynagan. Ayniqsa, tibbiy ta’limda pedagogik kategoriyalar o’ziga xos murakkab tizim sifatida namoyon bo’ladi, chunki bu yerda nafaqat bilim, balki klinik qaror qabul qilish, etik mas’uliyat va kommunikativ kompetensiyalar ham shakllantiriladi.

Nazariy asos Zamonaviy pedagogika quyidagi asosiy nazariy paradigmlar orqali tushuntiriladi:

1. Konstruktivistik yondashuvga ko‘ra, bilim talaba tomonidan faol ravishda quriladi. Tibbiy ta‘limda bu: klinik muammolarni mustaqil hal qilish muhokama va refleksiya orqali bilimni mustahkamlash bilan namoyon bo‘ladi.
2. Kompetensiyaga asoslangan yondashuv modeli tibbiy ta‘limda asosiy o‘rin egallaydi. Bu model: bilim, ko‘nikma, munosabat integratsiyasiga asoslanadi.
3. Tajribaviy o‘rganish nazariyasi David Kolb tomonidan ishlab chiqilgan modelga ko‘ra, bilim tajriba orqali shakllanadi. Tibbiyotda bu klinik amaliyot orqali amalga oshadi.

Tadqiqot metodologiyasi Mazkur maqolada quyidagi metodlar qo‘llanildi: kontent – tahlil (ilmiy adabiyotlarni o‘rganish), taqqoslash metodi (pedagogik kategoriyalarni umumiy va tibbiy ta‘limda solishtirish), sistemali yondashuv (ta‘lim jarayonini yaxlit tizim sifatida ko‘rib chiqish)

Asosiy qism (Tahlil va natijalar)

1. Ta‘lim kategoriyasining tibbiy ta‘limdagi transformatsiyasi

Transformatsiyaning asosiy sabablari:

Tibbiyot fanining tez rivojlanishi

Xalqaro standartlarga moslashish zarurati

Raqamli texnologiyalarning kirib kelishi

Klinik xavfsizlik talablarining ortishi

Bemor markazlashgan yondashuvning kuchayishi

An‘anaviy ta‘lim modelidan farqli ravishda, tibbiy ta‘lim:

integrativ (fanlararo)

amaliy yo‘naltirilgan

refleksiv xususiyatga ega

Masalan, anatomiya faqat nazariy bilim emas, balki jarrohlik amaliyoti bilan bog‘lanadi

Tibbiy ta'limdagi ta'lim kategoriyasining transformatsiyasi zamonaviy tibbiyot ehtiyojlariga javob beradigan malakali, mustaqil fikrlovchi va insonparvar shifokorlarni tayyorlashga xizmat qiladi. Bu jarayon faqat yangi texnologiyalarni joriy etish emas, balki pedagogik tafakkur, baholash tizimi va o'qituvchi rolini tubdan yangilashni ham anglatadi.

Kelajak tibbiyoti sifatli tibbiy ta'limdan boshlanadi. Shu sababli ta'lim transformatsiyasi sog'liqni saqlash tizimining strategik ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

2. Tarbiya kategoriyasining klinik muhitdagi roli. Tibbiy ta'limda tarbiya quyidagi kompetensiyalar orqali namoyon bo'ladi:

-Professional kompetensiya

Kasbiy bilim, klinik fikrlash, diagnostika va davolash ko'nikmalarini axloqiy me'yorlar bilan uyg'unlashtirish.

-Etik-deontologik kompetensiya

Tibbiy etikaga amal qilish, bemor huquqlarini hurmat qilish, maxfiylikni saqlash va shifokorlik burchini anglash.

-Kommunikativ kompetensiya

Bemor bilan samarali muloqot, tushuntirish, maslahat berish va psixologik qo'llab-quvvatlash ko'nikmalari.

-Ijtimoiy kompetensiya

Jamiyat oldidagi mas'uliyatni his qilish, sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish va profilaktik faoliyat olib borish.

-Refleksiv kompetensiya

O'z faoliyatini tahlil qilish, xatolarni tan olish va doimiy ravishda o'z ustida ishlash

-Innovatsion kompetensiya

Yangi pedagogik va klinik texnologiyalarni qabul qilish, ilmiy yangiliklarga ochiq bo'lish va zamonaviy yondashuvlarni qo'llash

-Madaniy-gumanistik kompetensiya

Bemor shaxsiga inson sifatida yondashish, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat bilan qarash.

Klinik muhitda tarbiya kategoriyasi bo'lajak shifokorning kasbiy shakllanishida hal qiluvchi ahamiyatga ega. U faqat bilimli emas, balki axloqan yetuk, mas'uliyatli, kommunikativ va insonparvar mutaxassis tayyorlashga xizmat qiladi. Tibbiy ta'limda tarbiya kompetensiyalar orqali namoyon bo'lib, zamonaviy sog'liqni saqlash tizimining sifatli kadrlar tayyorlashdagi asosiy omillaridan biri hisoblanadi.

3. O'qitish kategoriyasining innovatsion shakllari. O'qitishning innovatsion shakllari — bu ta'lim jarayonida yangi pedagogik yondashuvlar, zamonaviy texnologiyalar va interfaol usullarni qo'llash orqali talabaning bilim olish samaradorligini oshirishga qaratilgan shakllardir. Bunda asosiy maqsad — o'quvchini faollashtirish, mustaqil fikrlashini rivojlantirish va amaliy ko'nikmalarni shakllantirishdir. Tibbiy ta'limda o'qitish quyidagi metodlar orqali amalga oshiriladi: PBL (Problem-Based Learning)

Problem-based learning – talaba muammo orqali o'rganadi

Muammoli o'qitish

Talabaga tayyor bilim berilmaydi, balki muammo qo'yilib, uni mustaqil hal qilishga yo'naltiriladi. Bu tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi.

- Simulyatsion o'qitish
- Ayniqsa tibbiyotda muhim bo'lib, klinik vaziyatlarni sun'iy yaratish orqali amaliy ko'nikmalar shakllantiriladi.
- Klinik holatlarni modellashtirish — bu tibbiy ta'limda bemorning real yoki sun'iy yaratilgan kasallik holatini o'quv jarayonida namoyon etish usulidir. Uning asosiy maqsadi talabalarda klinik fikrlash, tez va to'g'ri qaror qabul qilish, diagnostika va davolash ko'nikmalarini shakllantirishdir.
- Bu jarayonda simulyatsion markazlar, standartlashtirilgan bemorlar, klinik ssenariylar, manekenlar va OSCE (Objective Structured Clinical Examination) usullari qo'llaniladi. Klinik holatlarni modellashtirish nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog'laydi, xatolar xavfini kamaytiradi va bemor xavfsizligini oshiradi. Ayniqsa, shoshilinch holatlar, reanimatsiya va murakkab diagnostik vaziyatlarni o'rgatishda samarali hisoblanadi.

- OSCE (Objective Structured Clinical Examination) — bu talabalarning klinik bilim va amaliy ko‘nikmalarini obyektiv baholash usuli hisoblanadi. Ushbu usulda talaba bir nechta stansiyalar bo‘ylab harakatlanib, har birida aniq klinik vazifani bajaradi: bemorni ko‘rikdan o‘tkazish, anamnez yig‘ish, tashxis qo‘yish, shoshilinch yordam ko‘rsatish yoki kommunikativ ko‘nikmalarni namoyish etish.
- Har bir stansiya maxsus chek-list asosida baholanadi, bu esa adolatli va standartlashtirilgan nazoratni ta‘minlaydi. OSCE tibbiy ta‘limda nazariy bilimni amaliyot bilan bog‘lash, klinik fikrlashni rivojlantirish va bo‘lajak shifokorlarning kasbiy tayyorgarligini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

4. Pedagogik kategoriyalarning integratsiyasi- bu ta‘lim jarayonida maqsad, mazmun, metod, shakl va baholash kabi asosiy pedagogik tushunchalarning o‘zaro uzviy bog‘lanib, yagona tizim sifatida faoliyat ko‘rsatishidir. Bu integratsiya o‘quv jarayonining samaradorligini oshiradi, nazariya va amaliyotni birlashtiradi hamda talabaning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa tibbiy ta‘limda bilim, ko‘nikma va klinik fikrlashni uyg‘un rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Tibbiy ta‘limda quyidagi model kuzatiladi:

Ta‘lim + Tarbiya + O‘qitish = Klinik kompetensiya

Bu integratsiya:

- klinik fikrlash
- tez qaror qabul qilish
- bemor bilan samarali muloqotni shakllantiradi.
- Tibbiy ta‘limda “Ta‘lim + Tarbiya + O‘qitish = Klinik kompetensiya” modeli shuni anglatadiki, faqat nazariy bilim yetarli emas. Ta‘lim — bilim berish, tarbiya — kasbiy axloq va mas‘uliyatni shakllantirish, o‘qitish esa amaliy ko‘nikmalarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Ushbu uch omil birgalikda bo‘lajak shifokorda to‘g‘ri klinik fikrlash, bemor bilan muloqot qilish va sifatli tibbiy yordam ko‘rsatish kompetensiyasini shakllantiradi.

Muhokama. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, an’anaviy ma’ruza asosidagi ta‘lim klinik kompetensiyani to‘liq shakllantira olmaydi.

Zamonaviy yondashuvlar:

- interaktiv metodlar
- simulyatsiya
- reflektiv o'rganish
- tibbiy ta'lim samaradorligini oshiradi.

An'anaviy ma'ruza asosidagi ta'lim talabani nazariy bilimni oshirsa-da, klinik kompetensiyani to'liq shakllantirish uchun yetarli emas. Chunki bu usulda talaba ko'proq passiv tinglovchi bo'lib qoladi, natijada amaliy ko'nikmalar, klinik fikrlash, tezkor qaror qabul qilish va bemor bilan muloqot qilish qobiliyati yetarli darajada rivojlanmaydi. Zamonaviy tibbiy ta'lim esa kompetensiyaga asoslangan yondashuvga tayanadi, bunda asosiy maqsad talabani real klinik faoliyatga tayyorligini shakllantirishdir. Simulyatsion markazlar, OSCE, Problem-Based Learning (PBL), Case-Based Learning (CBL), klinik ssenariylar, chek-listlar va raqamli texnologiyalar orqali talabalar nazariy bilimni amaliyot bilan bog'laydi. Bu usullar xavfsiz muhitda mashq qilish, mustaqil fikrlash, differensial tashxis qo'yish va professional kompetensiyalarni rivojlantirishga yordam beradi. Shu sababli zamonaviy yondashuvlar tibbiy ta'lim sifatini oshirishda va malakali shifokor tayyorlashda muhim ahamiyatga ega va pedagogik kategoriyalarni alohida emas, balki tizimli ravishda qo'llash zarur.

Tadqiqot materiali: xalqaro ilmiy maqolalar, pedagogika va tibbiy ta'limga oid darsliklar, WHO va medical education jurnallari, WFME global standards, medical education journal review articles, BMC Medical Education articles, umumiy qabul qilingan pedagogika va medical education konsepsiyalari.

Tadqiqot obyekti: pedagogik kategoriyalar va ularning tibbiy ta'lim jarayonidagi namoyon bo'lish mexanizmlari.

-Tibbiy ta'lim jarayoni Oliy tibbiy ta'lim muassasalarida o'qitish tizimi. Nazariy va klinik ta'lim integratsiyasi O'quv jarayonining tashkil etilishi

Ya'ni talabalarning bilim olishdan tortib klinik amaliyotgacha bo'lgan butun ta'lim jarayoni.

-Pedagogik faoliyat tizimi O'qituvchilarning (professor-o'qituvchilar) faoliyati Dars berish metodlari va yondashuvlari O'qitish strategiyalari (case-based, problem-based learning va boshqalar)

-Talabalarning o‘quv va kasbiy rivojlanish jarayoni Tibbiy bilimlarni o‘zlashtirish jarayoni Klinik ko‘nikmalarni shakllantirish Kasbiy kompetensiyaning rivojlanishi

-Pedagogik kategoriyalarning amaliy qo‘llanilishi Ta‘lim, tarbiya, rivojlanish va o‘qitish kategoriyalarining real ta‘lim jarayonida aks etishi Ularning klinik ta‘limdagi integratsiyasi

-Tibbiy ta‘lim texnologiyalari Simulyatsion o‘qitish markazlari OSCE tizimi Virtual bemorlar va raqamli platformalar Interaktiv dars metodlari

-Klinik ta‘lim muhiti Klinik bazalar (shifoxona, klinikalar) Bemor bilan ishlash amaliyoti.

Ushbu tadqiqotning obyekti-bu tibbiy ta‘lim jarayoni va unda pedagogik kategoriyalarning nazariy hamda amaliy namoyon bo‘lish tizimi hisoblanadi.

Xulosa. Pedagogik kategoriyalar tibbiy ta‘limning nazariy asosini tashkil etadi. Pedagogik kategoriyalar tibbiy ta‘limning nazariy asosini tashkil etadi va bo‘lajak shifokorlarning kasbiy shakllanishida muhim o‘rin egallaydi. Ta‘lim, tarbiya, rivojlanish, kompetensiya, pedagogik muloqot va baholash kabi kategoriyalar o‘zaro uzviy bog‘liq holda talabanning nafaqat bilim darajasini, balki amaliy ko‘nikmasi, klinik fikrlashi, kasbiy etikasi va kommunikativ madaniyatini ham shakllantiradi. Ularning integratsiyasi orqali nazariy bilim amaliyot bilan uyg‘unlashadi, klinik qaror qabul qilish qobiliyati rivojlanadi hamda mustaqil va mas‘uliyatli tibbiy faoliyatga tayyor mutaxassis yetishib chiqadi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar, jumladan simulyatsion ta‘lim, OSCE, PBL va CBL metodlari ushbu jarayon samaradorligini oshirib, tibbiy ta‘lim sifatini yangi bosqichga olib chiqadi. Natijada raqobatbardosh, professional va bemor xavfsizligini ta‘minlay oladigan malakali shifokorlar tayyorlanadi Zamonaviy pedagogik yondashuvlardan foydalanish tibbiy ta‘limni yanada samarali va amaliy yo‘naltirilgan qiladi.

Kelajakda tibbiy ta‘limni rivojlantirish uchun:

- raqamli texnologiyalar
- sun‘iy intellekt asosidagi o‘qitish
- individual ta‘lim trayektoriyalari
- muhim ahamiyat kasb etadi.
-

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Pedagogy – theory and practice of education
2. Categories of pedagogy (Intech Open)
3. Pedagogy as a science: object and categories
4. What is pedagogy? (TES Magazine)
5. Pedagogical categories concept (International Journal of Pedagogics)
6. How People Learn: Brain, Mind, Experience and School -2000
7. Understanding Medical Education: Evidence, Theory and Practice – 2013 (2 – nashr: 2019)
8. The Cambridge Handbook of the Learning Sciences – 2006 (2 – nashr 2014)